

ODPOVĚDNOST
UMĚLCE
JACQUES
MARITAIN

TRIÁDA / EDICE DELFÍN
SVAZEK STÝ TŘINÁCTÝ

JACQUES
MARITAIN

**ODPOVĚDNOST
UMĚLCE**

PŘELOŽIL KAREL ŠPRUNK

© Cercle d'Études Jacques et Raïssa Maritain, 1961

Translation & epilogue © Karel Šprunk, 2011

© Nakladatelství Triáda 2011, 2016

ISBN tištěné knihy 978-80-87256-46-6

ISBN (pdf) 978-80-7474-165-4

ISBN (epub) 978-80-7474-166-1

ISBN (mobi) 978-80-7474-167-8

PŘEDMLUVA

Tato knížka vznikla z šesti přednášek, které jsem proslovil na univerzitě v Princetonu pod záštitou Centra pro humanitní studia v roce 1951.

Námět této práce vyžadoval, abych se vrátil k některým tématům, jimž jsem se již věnoval v knihách *Art et Scolastique a Creative Intuition in Art and Poetry* (*L'Intuition créatrice dans l'Art et dans la Poésie*), ale má studie se netýká jen estetiky, patří totiž také, a to hlavně, do morální filosofie.

Jaký je u básníka, spisovatele a vůbec u člověka, který se věnuje nějakému tvůrčímu umění, vztah mezi požadavky poezie a intelektuální tvořivosti a požadavky mravních pravidel, jež se týkají správného užívání lidské svobody? Jakou mravní odpovědnost má umělec vůči druhým lidem a vůči sobě samému? Když usiluje o dokonalost svého díla, žádá se od něho, aby usiloval také o dokonalost své duše? A je toho přitom schopen?

Tyto problémy klade sama činnost básníka a umělce a chtě nechtě si je každý musí tak či onak sám vyřešit. Nelze se jimi samozřejmě zabývat bez vztahu k estetice, ale týkají se podstatně toho, co můžeme nazvat etikou umění.

Jsou to otázky velmi spleťité, neboť nemají vztah jen k umění, ani pouze k etice, ale k oběma zároveň. Filosof, který se jimi zabývá, musí mít na zřeteli jak důstojnost a požadavky mravního života, tak důstojnost a svobodu umění a poezie. Hrozí mu, že se nebude líbit nikomu. Podařilo se mi přes nevyhnutelná napětí ukázat na základě přirozenosti věcí určitou rovnováhu mezi oběma světy, které jsem musel konfrontovat? Alespoň jsem se o to pokusil.

Rád bych vyjádřil svou vděčnost profesorovi Whitneyemu Oatesovi a Radě pro humanitní studia, jakož i svým posluchačům v Princetonu, jejichž velkodušné sympatie mi dodaly odvalu publikovat tuto studii. Velmi srdečně děkuji také paní E. B. O. Bergerhoffové za její ochotu a porozumění, s nimiž mi pomáhala při přípravě této knihy.

JACQUES MARITAIN
Princeton, N. J., leden 1960

ODPOVĚDNOST UMĚLCE *byla napsána v angličtině [pod názvem *The Responsibility of the Artist*]. [Autorizovanou] francouzskou verzí tohoto díla [*La responsabilité de l'artiste*] pořídili Georges a Christiane Brazzolovi. Vím, jakou kompetenci a oddanost taková práce vyžaduje. Oběma bych chtěl vyjádřit svou upřímnou vděčnost.*

J. M.
Kolbsheim, srpen 1961

KAPITOLA PRVNÍ
UMĚNÍ A MRAVNOST

I

Má to, co se píše, nějaký význam? *Tó, co píšeme, nemá žádný důsledek.* To bylo heslo těch, kdo před třiceti či čtyřiceti lety hlásali takzvanou „úplnou volnost“. André Gide po Ernestu Renanovi řekl: „Abychom mohli svobodně myslet, je nutno mít jistotu, že to, co píšeme, nebude mít žádný důsledek.“¹ A pokračuje: „Umělec přichází na scénu po jídle. Jeho funkcí není sytit, ale opájet.“² A také v dialogu se smyšleným partnerem říká: „Zajímají vás otázky mravnosti? – Samozřejmě. V našich knihách se mluví jen o nich. – Ale co je podle vás mravnost? – *Odvětví estetiky.*“³

Tak byl bez obalu zformulován problém umění a mravnosti. Je marné se snažit vyhnout jeho mimořádné obtížnosti. Umění a mravnost totiž svou povahou tvoří dva autonomní světy, které nejsou navzájem přímo a vnitřně podřízené. Jejich podřízenost je vnější a nepřímá. Tuto vnější a nepřímou

¹ *Chroniques de l'Ermitage, Œuvres complètes*, Paris, N. R. F., 1933, sv. IV, s. 385.

² *De l'Importance du Public*, *ibid.*, s. 193.

³ *Chroniques de l'Ermitage*, *ibid.*, s. 387.

podřízenost neuznává anarchický požadavek naprosté neodpovědnosti umělce: *to, co píšeme, nemá žádný důsledek* – prostě se popírá jakákoli podřízenost umění mravnosti; nepopírá ji však ani opačný extrém, totalitní požadavek, aby umělec byl zcela oddán službě lidem: *to, co se píše, musí být kontrolováno státem* – prostě se popírá fakt, že podřízenost je pouze vnější a nepřímá. V obou případech se popírá, že oblast umění a oblast mravnosti tvoří dva autonomní světy, ale uvnitř jednoty lidského subjektu.

2

Ještě než se začnu zabývat oblastí umění, chtěl bych říci, že když mluvíme o umění, mluvíme o umění v umělci, v duši a v tvůrčím dynamismu umělce, o umění jako zvláštní energii, vitální síle, kterou musíme nepochybně zkoumat v ní samé a ukázat její povahu, jež však existuje v člověku a jíž člověk užívá, aby vytvořil dobré dílo. Neužívá jen svých rukou, ale tohoto vnitřního a specifického principu činnosti, který se rozvíjí v jeho duchu. Podle Aristotela a Tomáše Akvinského je umění zběhlost neboli habitus⁴ – jinými slovy naprosto správná síla rozvinutá v nitru. Umění je habitus praktického rozumu, jeho zvláštní habitus, který se týká vytváření objektů jakožto produktů činnosti.

⁴ Habitus (zběhlost) je vlastnost, která svůj subjekt trvale disponuje tak, aby si ve své činnosti počínal dobře (správně) nebo špatně (nesprávně). Poznámka překladatele.

Dokonalostí praktického rozumu je také uvážlivost (rozumnost, prudentia). Umění se od ní liší tím, že se týká dobra díla, kdežto uvážlivost se týká dobra člověka. Staří filosofové tento rozdíl rádi zdůrazňovali, když srovnávali umění s mravními habitami neboli ctnostmi. Když řemeslník vytváří krásný truhlářský předmět nebo klenot, málo záleží na tom, že sám je třeba nevrlý nebo rozmařilý. Nebo když nám matematik svými důkazy předvádí nějakou geometrickou pravdu, málo záleží na tom, že je žárlivý nebo hněvivý. Z tohoto hlediska, jak říká Tomáš Akvinský, se umění podobá habitům spekulativního rozumu: umění působí, že člověk si počíná správně ne co do užívání lidské svobody, ale co do správnosti zvláštní operativní síly. Dobrem, které umění sleduje, není dobro lidské vůle, nýbrž dobro vytvářené věci. Umění proto nevyžaduje jako předběžnou podmínku správnost vůle neboli apetitivní schopnosti, pokud jde o její vlastní přirozenost, její dynamismus a její vlastní cíle – lidské neboli mravní –, krátce řečeno v linii lidského údělu. Oscar Wilde byl dobrým tomistou, když napsal: „To, že je někdo travič, nedokazuje nic proti jeho próze.“ Co o tom říká Tomáš Akvinský? „Dobrem, které sleduje umění, není dobro vůle neboli lidské apetitivní schopnosti [vlastní dobro člověka], nýbrž dobro vytvářených děl neboli výtvorů umění. Proto umění nepředpokládá správnost chťení [v linii lidského dobra].“⁵

⁵ *Sum. theol.*, I–II, 57,4.